

İSLARA IV. ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU FIKHİN VE TASAVVUFUN ÖNCÜ İSİMLERİ (22-23 KASIM 2022)

ÖZET BİLDİRİLER KİTABI

EDITÖR: DOÇ. DR. MAHMUD ESAD ERKAYA

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
İSLAM ARAŞTIRMALARI UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ (İSLARA)

İSLARA

IV. ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

FIKHİN VE TASAVVUFUN ÖNCÜ

İSİMLERİ

(22-23 KASIM 2022)

ÖZET BİLDİRİLER KİTABI

Editör:

Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA

ISBN: 978-605-7893-29-1

© Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yayınları

İSLARA Kitaplığı: 8

Ankara - 2022

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
İSLAM ARAŞTIRMALARI UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ (İSLARA)

ÖNSÖZ

Bu kitap, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nin katkılarıyla İslam Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezimiz (İSLARA) tarafından 22-23 Kasım 2022 tarihlerinde düzenlenen “Fıkıhın ve Tasavvufun Öncü İsimleri” temalı İSLARA IV. Öğrenci Sempozyumu bildirilerini ihtiva etmektedir. Bildiriler, 2022-2023 Eğitim Öğretim Yılında İslam Hukuk Usulü-I dersini alan ikinci sınıf öğrencilerimizin ve Tasavvuf I dersini alan İslami İlimler Fakültesi üçüncü sınıf öğrencilerimizin çalışmalarından oluşmaktadır. Öğrencilerimiz fıkıh ve tasavvuf ilimlerinde öncü isimlerin hayat hikâyelerini bildiri formatında hazırlayıp sempozyumda sunmuşlardır. Bildirilerin özet metinleri ise bu kitabı oluşturmuştur. Sempozyum vesilesiyle bildiri sahibi öğrencilerimiz bir taraftan fakih ve mutasavvıfların biyografilerine vâkıf olurken diğer taraftan da katıldıkları bu bilgi şöleni vasıtasıyla eğitim hayatlarında önemli bir tecrübe yaşamışlardır. Sempozyumda yedi ayrı oturumda yirmi yedi bildiri sunulmuştur. Sempozyum bildirilerinin yayınlanması ile birlikte çalışmaların öğrencilerimizin akademik dünyaya attıkları ilk adım olacağını düşünüyor bundan sonra da başarılarının devamını temenni ediyorum.

Bu vesileyle sempozyumun düzenlenmesinde desteklerini esirgemeyen Rektörümüz Prof. Dr. Yusuf TEKİN başta olmak üzere Rektör Yardımcımız Prof. Dr. Orhan KURTOĞLU'na, İslami İlimler Fakültesi Dekanımız Prof. Dr. Hasan AYIK'a, sempozyumun düzenleme kurulu başkanlığını üstlenen Prof. Dr. Ülfet GÖRGÜLÜ'ye, ayrıca sempozyumun düzenlenmesinde desteklerini esirgemeyen tüm hocalarımıza ve öğrencilerimize teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA

*İslam Araştırmaları
Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	3
SEMPOZYUM KURULLARI	6
SEMPOZYUM PROGRAMI	8

FIKİH İLMİNİN ÖNCÜ ŞAHSİYETLERİ

Zeyd b. Ali (ö. 122/740) <i>Mine DEMİRCİ</i>	11
İmam-ı Azam Ebû Hanîfe (ö. 150/767) <i>Mehmet TOPRAK</i>	12
İmam Mâlik (ö. 179/795) <i>Azize İrem BOZDAĞ</i>	13
İmam Ebû Yusuf (ö. 182/798) <i>Melike COMART</i>	14
İmam Muhammed (ö. 189/805) <i>Seher BAYRAM</i>	15
İmam Şâfiî (ö. 204/820) <i>Süleyman Şamil AYDIN</i>	16
Sahnûn (ö. 240/854) <i>Merve KUŞ</i>	17
İmam Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) <i>Serra ŞAHİN</i>	18
Müzenî (ö. 264/878) <i>Sümeýra GÜRSUL</i>	19
İmam Kerhî (ö. 340/952) <i>Nurzen KARAN</i>	20
İbn Hazm (ö. 456/1064) <i>Nebiye ÇETİNGÜRBÜZ</i>	21

TASAVVUF İLMİNİN ÖNCÜ ŞAHSİYETLERİ

Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) <i>Râbia BİLSEN</i>	23
İbrahim b. Edhem (ö. 161/778) <i>Mustafa GÖRKEM</i>	24
Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797) <i>Berna ÇEVİK</i>	25
Râbia el-Adeviyye (ö. 185/801) <i>Rozelin KÖSE</i>	26
Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848) <i>Hazel DOĞAN</i>	27
Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909) <i>Zeynep YAYAN</i>	28
Abdülkerîm el-Kuşeyrî (ö. 465/1072) <i>Zehra Nur YABANERİ</i>	29
Ebû Hâmid el-Gazzâlî (ö. 505/1111) <i>Beyzanur ÇIRÇIR</i>	30
Abdülkâdir-i Geylânî (ö. 561/1165-66) <i>Hayrettin SELÇUK</i>	31
Ahmed er-Rifâî (ö. 578/1182) <i>Hatice ABALI</i>	33
Necmeddîn-i Kübrâ (ö. 618/1221) <i>Zehra DEMİRCİ</i>	34
Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî (ö. 656/1258) <i>Dilan CAMCI</i>	35
Ahmed el-Bedevî (ö. 675/1276) <i>Büşra KILINÇARSLAN</i>	37
Bahâeddin Nakşibend (ö. 791/1389) <i>Merve DUMANGÖZ</i>	38
Ömer el-Halvetî (ö. 800/1397) <i>Yakup KAYRETLİ</i>	39
İmâm-ı Rabbânî (ö. 1034/1624) <i>Elif KOZOĞLU</i>	40

SEMPOZYUM KURULLARI

DÜZENLEME KURULU

- Prof. Dr. Ülfet GÖRGÜLÜ (Başkan)
Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA (Üye)
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Yücel (Üye)
Dr. Öğr. Üyesi Miyase Yavuz Altıntaş (Üye)
Arş. Gör. Fatma Zehra Özaslan (Üye)

BİLİM KURULU

- Prof. Dr. Abdurrahman CANDAN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Adnan Bülent BALOĞLU (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Hasan AYIK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. İbrahim ASLAN (Ankara Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Osman DEMİR (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Özcan TAŞCI (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Berat SARIKAYA (Gümüşhane Üniversitesi/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Erdoğan KÖYCÜ (Bartın Üniversitesi/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Fatih ÇİNAR (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN (Kırıkkale Üniversitesi/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Hilmi KARAAĞAÇ (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Hüseyin AKYÜZ (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)
Doç. Dr. İlyas CANIKLI (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/TÜRKİYE)
Doç. Dr. M. Harun KIYLIK (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)

Doç. Dr. Mahmut DEMİR (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)

Doç. Dr. Mehmet Mansur GÖKCAN (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi/TÜRKİYE)

Doç. Dr. Muhammed Ali YILDIZ (Bartın Üniversitesi/TÜRKİYE)

Doç. Dr. Ömer KORKMAZ (Çukurova Üniversitesi/TÜRKİYE)

Doç. Dr. Yaşar DAŞKIRAN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)

Dr. Hakime Reyhan YAŞAR (Mardin Artuklu Üniversitesi/TÜRKİYE)

Dr. Haydar GÜNGÖR (Sinop Üniversitesi/TÜRKİYE)

Dr. İsmail KURT (Şırnak Üniversitesi/TÜRKİYE)

Dr. Mehmet Cüneyt GÖKÇE (Harran Üniversitesi/TÜRKİYE)

Dr. Mehmet YILDIZ (Ankara Üniversitesi/TÜRKİYE)

Dr. Merve ÖZAYKAL (İstanbul Üniversitesi/TÜRKİYE)

Dr. Miyase Yavuz ALTINTAŞ (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)

Dr. Sümeyra YAKAR (İğdır Üniversitesi/TÜRKİYE)

Dr. Yunus YAZICI (Ordu Üniversitesi/TÜRKİYE)

SEMPOZYUM PROGRAMI

22 KASIM 2022 - SALI

Açılış Konuşmaları

(13:30-13:15 | İslami İlimler Fakültesi | Öğrenci Kantini)

1. OTURUM

(13:15 - 13:45 | Öğrenci Kantini)

Oturum Başkanı: Nazlı ÇUMAN

Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) | Râbia BİLSEN

İbrahim b. Edhem (ö. 161/778) | Mustafa GÖRKEM

Râbia el-Adeviyye (ö. 185/801) | Rozelin KÖSE

Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797) | Berna ÇEVİK

2. OTURUM

(13:45 - 14:15 | Öğrenci Kantini)

Oturum Başkanı: Emir ATAN

Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848) | Hazel DOĞAN

Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909) | Zeynep YAYAN

Abdülkerîm el-Kuşeyrî (ö. 465/1072) | Zehra Nur YABANERİ

Ebû Hâmid el-Gazzâlî (ö. 505/1111) | Beyzanur ÇIRÇIR

3. OTURUM

(14:30 - 14:50 | Öğrenci Kantini)

Oturum Başkanı : Muharrem KARACA

Abdülkâdir-i Geylânî (ö. 561/1165-66) | Hayrettin SELÇUK

Ahmed er-Rifâî (ö. 578/1182) | Hatice ABALI

Necmeddîn-i Kübrâ (ö. 618/1221) | Zehra DEMİRCİ

Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî (ö. 656/1258) | Dilan CAMCI

4. OTURUM

(14:50 - 15:15 | Öğrenci Kantini)

Oturum Başkanı : Muhammet ÖZLÜ

Ahmed el-Bedevî (ö. 675/1276) | Büşra KILINÇARSLAN

Bahâeddin Nakşibend (ö. 791/1389) | Merve DUMANGÖZ

Ömer el-Halvetî (ö. 800/1397) | Yakup KAYRETLİ

İmâm-ı Rabbânî (ö. 1034/1624) | Elif KOZOĞLU

23 KASIM 2022 - ÇARŞAMBA

5. OTURUM

(11:00 - 11:30 | Öğrenci Kantini)

Oturum Başkanı: Zeynep BEYDEMİR

İmam-ı Azam Ebû Hanîfe (ö. 150/767) | Mehmet TOPRAK

İmam Mâlik (ö. 179/795) | Azize İrem BOZDAĞ

İmam Şâfî (ö. 204/820) | Süleyman Şamil AYDIN

İmam Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) | Serra ŞAHİN

6. OTURUM

(11:30 - 11:50 | Öğrenci Kantini)

Oturum Başkanı: Emine TAŞ

İmam Ebû Yusuf (ö. 182/798) | Melike COMART

İmam Muhammed (ö. 189/805) | Seher BAYRAM

İmam Kerhî (ö. 340/952) | Nurzen KARAN

7. OTURUM

(12:00 - 12:35 | Öğrenci Kantini)

Oturum Başkanı : Esmâ MARAZ

Sahnûn (ö. 240/854) | Merve KUŞ

Müzenî (ö. 264/878) | Sümeýra GÜRSUL

Zeyd b. Ali (ö. 122/740) | Mine DEMİRCİ

İbn Hazm (ö. 456/1064) | Nebiye ÇETİNGÜRBÜZ

FIKİH İLMİNİN ÖNCÜ ŞAHSİYETLERİ

Zeyd b. Ali (ö. 122/740)

Mine DEMİRCİ*

Medine’de, hicri 75-80 yılları arasında dünyaya gelen Zeyd b. Ali, Şîa’nın 4. imamı Ali Zeynelâbidîn’in oğlu, Hz. Hüseyin’in torunudur. Zeyd babasının güzel ahlâkını ilke edinmiş, ilk ilmi tahsilini ondan yapmıştır. Kur’an’ı hıfzetmiş, hadis ve fıkıh öğrenmiştir. Zeyd b. Ali Mekke, Dimaşk Basra, Kûfe gibi ilim merkezlerinde birçok âlimle görüşmüş ve kendileriyle müzakerelerde bulunmuştur. Hayatta olan sahabilerle de bir araya gelme fırsatı bulmuştur. Halife Hişâm b. Abdülmelik’in uygulamalarına karşı girişimde bulunmuş, çıkan çatışmada yaralanarak 2 Safer 122’de yaşamını yitirmiştir.

Zeyd b. Ali’ye Kufe, Basra, Vâsıt, Medâin, Horasan, Musul gibi pek çok bölgeden binlerce kişi biat etmişti. Emevîlerin zulme varan uygulamalarının halk üzerinde rahatsızlık uyandırması ve Kûfeliler’in kendisinden yardım talebi neticesinde kötülüklerin önüne geçme ve iyiliği yayma amacıyla yönetime karşı harekete geçmişti. Kûfe’de yaklaşık olarak bir yıla yakın bir süre kalmış ve faaliyetlerini gizlice yürütmüştür. Ancak yaşanan bazı anlaşmazlıklardan dolayı büyük bir çoğunluk verdikleri sözden vazgeçip biatlarını bozmuştur. Böylece Zeyd b. Ali’nin yalnız bırakıldığı görülür. Zeyd’in onlar hakkında “râfeztümünî” demesi nedeniyle bu zümreye Râfiziler denilmiştir. Zeyd’in yanında yer almaya devam edenler ise Zeydîler olarak isimlendirilmiştir. Zeyd b. Ali’nin yönetime muhalefeti ve ardından öldürülmesi Emevîlere duyulan hoşnutsuzluğu arttırmıştır. Bu süreçte Hâşimîler güçlenmiş, neticede Emevî Devleti yıkılarak Abbâsîler iş başına geçmiştir. Zeyd b. Ali’nin katledilmesinin ardından onun tarafını tutanlar arasında bölünmeler olmuş, çeşitli gruplar ortaya çıkmıştır.

Zeyd b. Ali fıkıh ilminin yanında kıraat, tefsir, hadis, kelâm gibi ilim dallarında yetkin bir âlimdir. Fıkhi açıdan Sünnî anlayışa yakın bir çizgiyi benimsemiş olan İmam Zeyd’in en önemli eseri *el-Mecmû*’dur. Fıkıh ilminde tedvin edilen ilk eser olma özelliğini taşıyan bu çalışma aynı zamanda Zeydiyye mezhebinin en muteber kaynağıdır. Ayrıca *Mensekü’l-hac ve ahkâmuh*, *Tefsîru ğarîbi’l-Kur’ân*, *el-Vasiyye ve’l-imâme* gibi eserleri bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zeydiyye Mezhebi, Zeyd b. Ali, Şîa, el-Mecmû’.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e posta: mine.demirci@hbv.edu.tr

İmam-ı Azam Ebû Hanîfe (ö. 150/767)

*Mehmet TOPRAK**

Hanefî mezhebinin kurucusu, İmam-ı Azam Ebû Hanife, hicri 150 senesinde Kûfe şehrinde dünyaya gelmiştir. Gerçek adı Numan b. Sabit'tir. Ebu Hanife ismi ile şöhret kazanmıştır. Ticaretle uğraşan babası Sabit'in Hz Ali ile görüştüğü ve soyu için dua istediği rivayet edilir. Numan'ın doğup büyüdüğü Kûfe şehri dönemin ilim merkezlerinden biriydi. O da çocuk yaşlarında Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş, bunun yanında şiir, sarf, nahiv gibi ilimleri de tahsil etmiştir. Tâbi'nin ileri gelenlerinin ders halkalarına katılmıştır.

Ebû Hanife ilk zamanlar baba mesleği olan ticaretle uğraşmış, bununla birlikte ilim meclislerine de devam etmiştir. Derslerine katıldığı âlimler dönemin sapık fırkaları ve görüşlerine karşı mücadele veriyor, Ehl-i Sünnet itikadını yaymaya çalışıyorlardı. Böyle bir dönemde Ebû Hanife bu tarz münazaralara iştirak ediyor, ilme olan merakını, zekâ ve anlayışını ortaya koyuyordu. Bu kabiliyetini fark eden hocaları Numan'ı ilim öğrenmeye teşvik etmiş, o da bu tavsiyelere uyararak kendini tamamen ilmî çalışmalara vermiştir. Devrinin büyük âlimlerinden Kelam, Mantık, Fıkıh, Tasavvuf gibi çeşitli ilim dallarında eğitim almıştır. Onun üzerinde en çok etki bırakan hocası, Kûfe ehl-i rey ekolünün ustası Hammâd b. Süleyman'dır. Ebû Hanife uzun yıllar ondan ilim tahsil etmiş, hocasının ahirete irtihalinden sonra onun ders halkasında tedrise sürdürmüştür. Zaman içinde binlerce talebesi olmuş, ictihad edebilecek seviyede âlimler yetiştirmiştir. Ebû Yusuf, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, Züfer b. Hüzeyl müctehid talebelerinin başında gelmekte olup Hanefî mezhebinin oluşumuna büyük katkılar sunmuşlardır.

İmam-ı Azam büyük bir âlim olmanın yanında dürüstlük, cesaret, güvenilirlik, edep, takva gibi ahlaki vasıflarıyla da temayüz etmiştir. Evlad-ı Resûl'e duyduğu derin muhabbet sebebiyle Emevîler'in Ehl-i Beyt'e yönelik zulümlerine sert bir şekilde karşı çıkmıştır. Gerek Emevîler gerek Abbasîler döneminde kendisine teklif edilen kadılık görevini reddetmiş, bu yüzden hapse atılmış ve işkenceye maruz bırakılmıştır. Ebû Hanife Bağdat'ta hicri 150 senesinde ahirete irtihal etmiştir.

İmam-ı Azam'ın akaid alanına dair yazdığı *el-Fıkhu'l-ekber* adlı meşhur kitabı yanında, *el-Müsned*, *el-âlim ve'l-müteâlim*, *el-Kasîdetü'n-Numaniyye* gibi eserleri bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ebû Hanife, Hanefî Mezhebi, Müctehid, *el-Fıkhu'l-ekber*.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: mehmet.toprak@hbv.edu.tr

İmam Mâlik (ö. 179/795)

*Azize İrem BOZDAĞ**

Asıl adı Ebu Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Yemenî'dir. Farklı rivayetler olmakla birlikte 93 yılında doğduğu kabul edilir. Vâdilkurâ'nın Zülmerve köyünde doğmuş, daha sonra Medine'ye yerleşmiş ve burada yetişmiştir. Öncelerde güvercinlerle ilgilenen babasının yönlendirmesi üzerine Abdurrahman b. Hüzmûz'den hadis dersleri almaya başlamıştır. Ancak kendisinden en çok istifade ettiği hocası İbn Şihab ez-Zührî'dir. Kısa sürede derslerinde ilerleme kaydederek 20 yaşında ders ve fetva vermeye başlamış Mescid-i Nebevî'deki dersleriyle de üne kavuşmuştur. Sadece ders vermekle yetinmeyip hac münasebetiyle Haremeyn'e gelen âlimlerle de ilmini ilerletmiştir. Şeybânî kendisinin talebesi olmuş, onun sayesinde Irak ehlinin fıkıhını öğrenmiştir. Derslerinde baskı altında boşanmanın geçersiz olduğu hadisini okuyunca halife Mansûr'a yapılan biatin geçersiz olduğunu kastettiği düşünülerek 146 yılında tutuklanıp kırbaçlanmış ve omzunu sakatlamıştır. Haksızlığa uğradığı anlaşılınca halifenin kendisinden özür dilediği de bildirilir. Hadislerini bir kitap haline getirmesi istense de bu talepleri geri çevirmiştir. İmam Mâlik 179 yılında Medine de vefat etmiş, Baki' mezarlığına defnedilmiştir.

Güçlü hafızası ve derin bir anlayış kabiliyetiyle hem hadis hem fıkıh alanında önemli bir âlimdir. Kendinden övgüyle bahsettirmiştir. 100.000 hadis ezberlemiş olsa da hadis rivayetinde titiz davrandığı için çok azını nakletmiştir. Hadisin senediyle ilgili araştırmalara önem verdiği için ravilerde cerh ve ta'dîl ilminin başlangıcını da Mâlik yapmıştır. Hicaz merkezli ehl-i hadîsin temsilcisidir. Hadis dışında fıkıh bilgisiyle de kendinden söz ettirmiş fetva ve icthadda otorite kabul edilmiştir. Kitabı Muvatta'da rey'e çok başvurduğu için "Rebîâtürre'y" lakabıyla da anılmıştır. Fetva verirken kesin ifadeler kullanmaktansa "bu güzeldir, şu daha iyidir, bir beis yoktur" gibi cevaplar vermiştir. Tartışmalardan uzak durmuş, meclisinde de buna izin vermemiştir. İctihad usulü olarak Kitap, sünnet, icma ve kıyası sırasıyla esas aldığı rivayet edilir. Medine ehlinin ameline özel bir önem vermiştir. İstislâh metodunu ilk olarak onun kullandığı bildirilir. En önemli eseri el-Muvatta'dır.

Anahtar kelimeler: Müctehid, Muhaddis, Malikî Mezhebi, Ehl-i Hadis.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: azize.bozdag@hbv.edu.tr

İmam Ebû Yusuf (ö. 182/798)

Melike COMART*

İmam Ebû Yûsuf, Ebû Hanîfe'nin talebesidir. 138 (731) yılında Kûfe'de doğmuştur. Geniş ve yoksul bir aileye mensup olan Ebû Yûsuf çocukluk ve gençlik yıllarını sıkıntılar içinde geçirmiştir. Yetişmesinde kendi çabalarının yanı sıra ilmî geleneğe sahip bir ortamda büyümesinin de etkisi vardır. Ebû Yûsuf'un en önemli hocası Ebû Hanîfe'dir. Hadis ilminde ise Husayn b. Abdurrahman'dan istifade etmiştir. İlk önce bazı temel dersleri alan Ebû Yûsuf sonra hadis tahsil edip fıkıh öğrenimine yönelmiştir. 9 yıl süresince İbn Ebû Leylâ ile fıkıh okumuş peşinden Ebû Hanîfe'nin derslerine katılmıştır. İbn Ebû Leylâ'dan ayrılıp Ebû Hanîfe'nin derslerine katılmasıyla ilgili pek çok sebep öne sürülse de en makul olanı Ebû Hanîfe'nin fıkıh metodunu kendisine daha yakın bulmasıdır. Ebû Hanîfe'nin derslerine 17 yıl boyunca katılım sağlamış, bu derslerle birlikte hadis öğrenimini de ihmal etmemiştir. Hatta bu meclislerde öğrendiği hadisleri Ebû Hanîfe'nin derslerinde de tartışmaya açmıştır. Ebû Yûsuf, hadis ilminde kuvvetli bir hafızası olması sebebiyle takdirle karşılanmıştır. Geçim sıkıntısı çeken Ebû Yûsuf, Bağdat'a yerleşmiştir. Halife Mehdi onu kadılık görevine getirmiştir. Halife Harun Reşid zamanında da kâdılkudatlık kurumu kurulmuş ve ilk kâdılkudat unvanını alan Ebû Yûsuf olmuştur. 5 Rebiülevvel 182 tarihinde Bağdat'ta hayata gözlerini yummuştur. Cenaze namazını Harun Reşid kıldırması ve onu kendi aile mezarlığına defnetmiştir.

Ebû Yusûf ilmiyle, ahlakıyla, karakteriyle kendisinden söz edilen biri olmuştur. Güçlü bir hafızası ve üstün bir zekâsı vardır. Hasan b. Ziyad'ın anlattığına göre hastalandığı dönemde Süfyân b. Uyeyne kendisini ziyaret etmiş, Ebû Yusuf ondan işittiği kırk hadisi ezberlemiş ve yazdırmıştır. Ebû Yûsuf ders halkasında çok sayıda öğrenci yetiştirmiş olup Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, Cafer b. Yahyâ el-Bermekî en tanınan talebelerindendir. Ebû Yûsuf Hanefi mezhebinde eserler kaleme alan ilk fakih olup *Kitabu'l-Harac*, *Kitâbü'r-red ale's-Siyeri'l-Evzâi*, *İhtilâfu Ebî Hanîfe* ve *İbn Ebî Leylâ* başlıca eserlerindendir.

Anahtar Kelimeler: Ebu Yûsuf, Kadılkudat, Fakih, Hanefilik, *Kitabu'l-Harac*

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: melike.comart@hbv.edu.tr

İmam Muhammed (ö. 189/805)

Seher BAYRAM*

Vâsıt şehrinde 749 yılında doğmuştur. Ailesinin Kufe'ye yerleşmesinden dolayı orada yetişmiştir. Ebu Hanife'den eğitim almış, onun vefatı üzerine diğer öğrencilerinden ve başka âlimlerden de ders okumaya devam etmiştir. İlim tahsilini tamamladıktan sonra Bağdat'a yerleşmiştir. Bağdat'ta ilminin kuvvetini duyan herkes derslerine katılmak istemiş, kendisi de ilmini aktarmayı adeta görev edinmiştir. Abbasi hükümdarlığı döneminde yaşamış ve o dönemde kadılık görevine getirilmiştir. Hz. Ali evladına taraftar olduğu düşüncesiyle görevinden azledilip eserleri incelenmiştir. Tutarsız bir iddia olduğu anlaşılınca baş kadılığa getirilmiş ve ömrünün sonuna kadar bu görevi sürdürmüştür. 805 yılında Rey şehrinde vefat etmiştir.

İmam Muhammed'e göre ictihad, katî olarak sağlam bir dayanağa tutunmalı ve zayıf zan ile görüş belirtilmemelidir. Onun ictihadı; Kuran, sünnet, icma, önceki şeriatlar, sahâbi sözü ve örf kaynaklarına dayanır. İmam Muhammed'in çok sayıda kitabı bulunmaktadır. "el-Asl", "el-Câmiu's-sağîr", "el-Câmiu'l-kebîr", "ez-Ziyâdât", "es-Siyeru's-sağîr", "es-Siyeru's-kebîr", "el-Keysâniyât", "el-Mehâric fi'l hiyel", "el-Kesb", "el-Hücce alâ ehli'l-Medine", "Kitabu'r-radâ" gibi fıkıh alanındaki bu eserleri günümüze kadar ulaşmış olup, özellikle Hanefî mezhebindeki yeri ve kıymeti çok büyüktür.

Eserlerine kısaca göz atacak olursak; *el-Asl* isimli eseri zengin içeriğe sahip en önemli eseridir. *el-Câmiu's-sağîr*'de, Ebû Hanife'ye ait görüşleri aktarmıştır. *es-Siyeru's-sağîr* ve *es-Siyeru's-kebîr* eserlerinin içeriği devletler hukukudur. *el-Keysâniyât*, günlük hayat ile ilgili muamelatı aktarır. *el-Mehâric fi'l hiyel*, hiyel konusunda ilk müstakil eserdir. *el-Kesb*, kazanç konularını ele aldığı ilk eserdir. *el-Hücce alâ ehli'l-Medine*, ilmî tartışmaları topladığı eserdir. Burada şunu da belirtmek isterim ki Şeybânî, Hanefî mezhebinin fıkhi görüşlerini sınıflandırarak bir bütün halinde sonraki nesillere ulaştıran ilk kişidir. Hadis alanındaki eserlerine gelecek olursak, *el-Âsâr* ve *Muvattaü'l-İmam Malik Rivayetü Muhammed* adlı iki eserlerinden söz edebiliriz. İmam Muhammed'in, rivayet açısından sağlamlığı sebebiyle ilk altı eserine "zâhiru'r-rivâye", sağlamlığı daha az seviyede olan eserlerine "nâdiru'r-rivâye" denir. Eserlerinde görüldüğü üzere, ictihadları ve ilmi ile mezhebin görüşlerine zenginlik sağlamış, fıkıhın ve tasavvufun önde gelen isimleri arasında yerini almıştır.

Anahtar Kelimeler: İlim, Fıkıh, Müctehid, Hanefî Mezhebi, el-Asl.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: seher.bayram@hbv.edu.tr

İmam Şâfiî (ö. 204/820)

*Süleyman Şamil AYDIN**

İmam Şâfiî hicri 150 yılında Gazze’de doğmuştur. Soyu Hz. Peygamber’in dördüncü kuşaktan dedesi Abdümenâf ile birleşir. İki yaşlarındayken babası vefat etmiş, annesiyle birlikte Mekke’ye göçen Şâfiî’nin çocukluğu Mina yakınlarında geçmiştir. İlim tahsiline yedi yaşlarında Kur’an’ı hıfz ederek başlayan Şâfiî Mekke’de dönemin pek çok âliminden ders almıştır. İmam Mâlik’in *el-Muvatta* isimli hadis eserini ezberlemiştir. Daha sonra Medine’ye gitmiş, burada İmam Mâlik ile tanışmış, onun vefatına kadar ders halkasında en gözde talebelerinden biri olmuş ve Mâlikî fıkıhını öğrenmiştir. Hocasının ölümünden sonra bir davet üzerine Yemen’e giden Şâfiî orada birkaç sene görev yapmış ve Hz. Osman’ın soyundan bir hanımla evlenmiştir. Siyasi bir komploya maruz kalan İmam Şâfiî halife tarafından tutuklanıp Rakka’da hapsedilmiş, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî’nin aracılığıyla kurtulabilmiştir. Bu tanışmanın ardından Bağdat’ta İmam Muhammed’in derslerine devam etmiş, ondan Hanefî mezhebini öğrenmiştir. Böylece Hicaz ve Irak fıkıhını mezcetmiştir. Daha sonra Mekke’ye dönmüş, burada Hanefîlerin bazı görüşlerine reddiyeler kaleme almıştır. Ardından tekrar Bağdat’a giden İmam, bir süre daha burada kaldıktan sonra Mısır’a giderek ilmî çalışmalarını orada sürdürmüştür. Burada pek çok görüşünü yeniden gözden geçirmiştir. Şâfiî’nin Mısır öncesi fikhi görüşleri “kavl-i/mezheb-i kadim”, sonrası ise “kavl-i/mezheb-i cedid” olarak isimlendirilir. Hicri 204 tarihinde Mısır’da vefat etmiştir.

İmam Şâfiî ilme olduğu kadar ibadete de çok düşkün, takva ehli bir âlimdir. Çok sayıda talebe yetiştirmiş ve eser kaleme almıştır. Ebû Sevr, Ahmed b. Hanbel, Kerâbîsi gibi isimler onun Mısır döneminden önce, ders halkasında yetişmiş âlimlerdendir. Mısır’da yetiştirdiği öğrencilerinden Büveytî, Müzenî ve Rebî’ b. Süleyman ise Şâfiî mezhebinin sistemleşmesine büyük katkıda bulunmuşlardır.

İmam Şâfiî’nin *er-Risâle*’si fıkıh usulü alanında yazılmış günümüze kadar ulaşan ilk eser olma özelliği taşır. Şâfiî mezhebinin ana kaynağı olan *el-Ümm*, öğrencilerine dikte ettirdiği *el-Emâlî*, *er-Red alâ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî*, *Siyeru’l-Evzâî* diğer önemli eserlerindendir.

Anahtar Kelimeler: Şâfiî Mezhebi, Fıkıh, Kavl-i Kadim, Kavl-i Cedid, *er-Risâle*

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: s.aydin@hbv.edu.tr

Sahnûn (ö. 240/854)

Merve KUŞ*

Asıl adı Ebû Said Abdüsselâm b. Said et-Tenûhî olup Sahnûn ismiyle tanınmıştır. 160 (777)'de Kayrevan bölgesinde Menzulusıklâb köyünde doğmuştur. Şam asıllı Arap bir aileye mensuptur. Daha çok "Sahnûn" lakabıyla tanınmıştır. Bu lakap ona keskin zekâsı ve üstün kavrayışı sebebiyle verilmiştir. Dönemin önemli âlimlerinin öğrencisi olmuştur. İmam Mâlik'ten ders almak amacıyla Medine'ye gitme imkânı olmadığı için hem *el-Muvatta*'ı dinlemek hem de Malik'in fıkhi görüşlerini öğrenebilmek amacıyla Tunus'a gitmiştir. Burada İbn Ziyâd el-Absî'den ilim öğrenmiştir. Daha sonra tahsil için gittiği Kahire'de İmam Mâlik'in birçok öğrencisi ile karşılaşmış ve onlardan ilim almıştır.

Sahnûn'un Kayrevan'da ders aldığı hocası Bühlûl İmam Mâlik'in ve Medine ehlinin zihniyetini ve yaklaşımını benimsemiş bir âlimdi. Sahnûn da onun talebesi olarak kendisinden çok etkilenmiştir. Daha sonra Mısır'da Mâlik'in meşhur talebelerinden ders okumuş, özellikle İbnü'l Kâsım'dan istifade etmiştir. Mısır'da bir müddet geçirdikten sonra Sahnûn, Hicaz bölgesine geçmiş, orada Süfyân b. Uyeyne'den hadis ve fıkıh dersi almış, hadis alanında dönemin önemli âlimlerine öğrencilik yapmıştır. Medine'de İmam Mâlik'in talebeleriyle görüşme ve Mâlikî fıkıhını daha iyi öğrenme fırsatı bulmuştur. Bu yolculuktan Kayveran'a büyük bir ilmî birikimle dönmüştür. Yanında getirdiği en önemli kaynaklardan biri İbnü'l Kâsım'la, Esed b. Furat'ın *el-Esediyye* kitabı üzerinde yaptıkları tashihin notları olup sonraları bu derleme çalışması *el-Müdevvene* şeklinde isimlendirilecektir.

Kayveran'a döndüğünde doğduğu köye yerleşmiş, kendi ders halkasını oluşturmuştur. Kayveran dışında da birçok öğrencisi vardır. Geçimini ziraatla meşgul olarak sağlamış, verdiği derslerden ücret talep etmemiştir. Sahnûn yöneticilerle ilişkilerini mesafeli tutmuş, görüşmelere kendini kapatmış, hediyeleri kabul etmemiş, sorulan soruları cevapsız bırakmış, fetva vermemiştir. Bu davranış ona özel kalmamış Mâlik'e bağlı tüm âlimlerde görülmüştür.

Mâliki mezhebinin temelleri Sahnûn ile birlikte atılmıştır. Sahnûn, İmam Mâlik ve talebelerinin görüşlerini tevhid edip toplamaya çalışmıştır. O yetiştirdiği çok sayıdaki öğrencisiyle Mâliki eğitim geleneğini oluşturmuştur. Onun öğrencilerinin sayıları 700'ü bulmuştur. *el-Müdevvenetü'l-kübra* ve *Nevâzilü Sahnûn* isimli eserleri bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Sahnûn, Mâlik, İlim, el-Esediyye

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: kus.merve@hbv.edu.tr

İmam Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)

Serra ŞAHİN*

Tam adı Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî'dir. Hanbelî mezhebinin imamı aynı zamanda muhaddis ve fakihdir. 164/780 yılında Bağdat'ta dünyaya gelmiştir. Babası erken yaşta vefat ettiğinden, annesi Meymûne ile büyümüştür. Salih ve Abdullah adında iki oğlu vardır. İlim tahsiline küçük yaşta başlamış, Kuran-ı Kerim'i ezberlemiş, Bağdat'taki âlimlerden dil bilgisi, fıkıh dersleri almış ve hadis öğrenmeye başlamıştır. 40 yaşına kadar hadis talebeliği yapmış daha sonra ders vermeye başlamıştır. Birçok hocadan ders almış olup ilk hocalarından olan önemli muhaddis Hüseyim b. Beşir'i, en çok hadis yazdığı hocası Vek'i b. Cerrah'ı, fıkıh ve fıkıh usulü öğrendiği hocası İmam Şâfiî'yi örnek verebiliriz. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, oğulları Salih ve Abdullah önde gelen talebeleri arasında yer almaktadır.

Önemli bir muhaddis ve fakih olan İbn Hanbel'in mezhep imamı kabul edilmesinde rol oynayan sebepler şunlardır: Fıkıh alanında eser vermesi, kendinden sonraki nesillerin İbn Hanbel'den onlarca cilt olan mesaili (fikhi problemlere ait çözümler içeren eserler) nakletmesi, Ebû Yusuf ve İmam Şâfiî'den fıkıh dersleri alması ve Şâfiî'nin onun hakkında "Bağdat'tan ayrıldığımda arkamda ondan daha fakih birini bırakmadım" demesi.

Hayatının son zamanlarında kendisinden fıkıh mesaili nakledilmesine ve yazılmasına müsaade etmiş ve sadece fikhi çözümler aktarmakla kalmamış fıkıh usulüne ait icma, kıyas, sahabe kavli ve mürsel hadis konularında da rivayetlerde bulunmuştur. Dört büyük fıkıh mezhebinden biri olan Hanbelîlik kendisine nispet edilmiş, onun fıkıh ve fıkıh usulü alanındaki yerine dair sayılamayacak kadar rivayet bizlere ulaşmıştır. Abbasiler döneminde Kur'an'ın mahlûk olduğu görüşünü kabul etmediği ve fetva vermediği için büyük işkencelere de maruz kalan İbn Hanbel hayatının son dönemlerinde fazla ibadet etmesi, oruç tutması ve az yemesi sebebiyle hastalanmış, 241 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.

İbn Hanbel en kapsamlı iki hadis külliyatından biri olan *el-Müsned* dışındaki hiçbir eserini bizzat kendi yazmamış, eserleri oğlu Abdullah ve diğer talebeleri tarafından vefatından sonra yazılmıştır. *Kitâbu's-salat*, *Kitabu's-sünne* ve *el-Mesail* fıkıh alanındaki eserlerindedir.

Anahtar Kelimeler: el-Müsned, İbn Hanbel, Fakih, Muhaddis, Hanbelî Mezhebi.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: sahin.serra@hbv.edu.tr

Müzenî (ö. 264/878)

*Sümeyra GÜRSUL**

Müzenî'nin tam ismi Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl el-Müzenî el-Mısrî'dir. Doğum yılı 175 (791)'dir. Yemen'in Müzeyne kabilesindedir. İmam Mâlik'in öğrencilerinden Asbağ b. Ferec'den ders almıştır. Şâfiî'nin dört sene boyunca en yakın öğrencilerinden biri olmuştur. Şâfiî'nin vefatından sonra onun son dönemindeki (cedid) fikhî görüşlerini sonraki kuşaklara aktarma görevini üstlendi. Bir süre sonra ders halkasının başına geçen Müzenî mezhebin en büyük temsilcisi oldu. Verdiği dersler, yetiştirdiği talebeler ve verdiği eserlerle mezhebin yayılmasında aktif rol üstlendi. Mısır'ın en önemli iki âliminden biri Müzenî'dir. Özellikle fıkıh alanında yetkindir. Dönemin birçok âlimi kendisinden fıkıh tahsil etmiştir. Mısır'da valinin huzurunda yapılan bir tartışmada Müzenî ilmiyle valinin takdirini kazanmış, bu hadiseden sonra vali Ahmed b. Tolun Şâfiîler'e ayrı bir önem vermiştir.

Müzenî hocası Şâfiî'nin Mısır'a yerleştikten sonra kaleme aldığı eserleriyle özellikle ilgilenmiş, usul eseri *er-Risâle*'yi bizzat kendisinden 80 kez okumuştur. Bununla birlikte Şâfiî'nin önceki (kadim) görüşlerini yansıtan eserleriyle fazla ilgilenmemiştir. Müzenî'nin Hanefî mezhebinin eserlerini de incelediği, yeğeni Tahâvî'nin Hanefî mezhebine geçmesine neden olduğu söylenmektedir. Şâfiî tarafından "mezhebimin destekçisi" olarak taltif edilen Müzenî, hocasının fetva ve usullerine en vakıf olan isimdir. Müzenî, başlangıçta Şâfiî'nin görüşlerine yer verdiği eserler kaleme almıştır. Fakat bir müddet sonra onun görüşlerinden bağımsız olarak kendi fikirlerini ortaya koyduğu *Nihâyetü'l-ihisâr* adlı kitabı yazmıştır. Müzenî aynı zamanda ictehad, taklid, kıyas gibi usul-i fıkıh meselelerini ele almış, bu kavramların temellendirilmesine katkı sağlamıştır. Bir dönem Kelam konularıyla da ilgilenmiş ve bu alandaki tartışmalara katılmışsa da daha sonra hocasının tavsiyesi doğrultusunda tamamen fıkıh ilmine yönelmiştir. Müzenî 264 senesinde Kahire'de vefat etmiş, Şâfiî'nin türbesi yakınına defnedilmiştir.

Müzenî'nin en önemli eseri *el-Muhtasar*'dır. Bu kitap Şâfiî mezhebinin başlıca kaynakları arasında yer almaktadır. Mezhebin ders kitabı olarak da okutulmuş olan bu eser üzerine pek çok şerh yapılmıştır. Mâverdi'nin el-Hâvî'l-kebîr'i örnek verilebilir.

Anahtar kelimeler: Mezhep, Müzenî, Fıkıh, Şâfiî, el-Muhtasar.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: sumeyra.gursul@hbv.edu.tr

İmam Kerhî (ö. 340/952)

Nurzen KARAN*

Asıl adı Ebu'l Hasen Ubeydullah b. el-Hüseyin b Dellâl el-Kerhî'dir. Miladi 874 yılında Bağdat'ın Kerh ilçesinde doğduğundan dolayı bu isimle meşhur oldu. Irak Hanefiliğinin en önemli temsilcilerinden biridir. Hanefi fıkıhı açısından onu öne çıkaran hususlardan biri; önceki imamların görüşlerini kendi prensipleriyle birleştirerek Hanefi fıkıh usulünün önemli bir kısmını sistemleştirmiş olmasıdır. Kerhî'nin fıkıh usulünün bu kadar sistemleşmesinin en önemli sebebi farklı ekollerin ona sık sık atıf yapmalarıdır. Öyle ki Hanefi fıkıh usulcülerinden en çok başvurulan kişi Kerhî olmuştur. Kerhî'nin başvurulan bir konuma gelmesinin sebebi şüphesiz ki onun beslendiği ilmî arka plandır. Bu noktadan bakıldığında Ebû Sâid el-Berdaî, Ebû Hâzım el-Kadî gibi hocalarından çokça istifade etmiştir. Fıkıh alanında bir eser yazmadığı için görüşlerinin birçoğu Cessâs gibi talebelerinin eserlerinden bize ulaşmaktadır.

Kerhî her ne kadar Hâtib el-Bağdadî, İbn Kesîr gibi müellifler tarafından Mutezîlî olmakla itham edilse de İbn Hâcer el-Askalanî başta olmak üzere çoğu ulema bunun asılsız olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu konuda şunu zikredebiliriz ki Kerhî'nin Mutezile âlimi Ebû Abdullah el-Basrî gibi diğer Mutezîlî hocalardan etkilenmiş olması muhtemeldir. Bu tür iddialar meşhur öğrencilerinden Cessâs ve birçok Hanefi usulcüye yönelik de yapılmıştır. Fıkıh ilminde olduğu gibi birçok hadis rivayetinde bulunması sebebiyle hadis ilminde de muteber bir kimsedir. Yargı görevlerinden mümkün olduğunca uzak durmuş bunun yerine talebe yetiştirmeyi tercih etmiştir. Kerhî'nin ibadetlere çokça düşkün olduğu, Kur'an-ı Kerim'in bulunduğu odaya abdestsiz girmeyecek kadar hassas davrandığı, sabırlı ve kanaatkâr bir kimse olduğu rivayetlerde zikredilir. Ömrünün sonuna doğru felçli ve muhtaç olmasına rağmen hiç kimseden en ufak bir yardımı bile kabul etmediği rivayet edilmiştir.

Kerhî'nin eserlerinin başında Hanefi fıkıh usulünde önemli bir yeri olan *er-Risale*'yi zikredebiliriz. Birçok usul kaidesini ihtiva etmesi en önemli özelliklerindedir. *Şerhu'l-Câmi'i'l-kebîr*, *Şerhu'l-Câmi'i's-sağir*, *el Câmi* gibi eserlerinin yanında Farsça kıraat ile namazın hükmü, hurma nebîzinin helalliyi, içecekler ile ilgili de bazı küçük risaleler kendisine nispet edilir.

Anahtar kelimeler: Hanefilik, Usulcü, Fakih, Hadis, *er-Risâle*.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: nurzen.karan@hbv.edu.tr

İbn Hazm (ö. 456/1064)

*Nebiye ÇETİNGÜRBÜZ**

7 Kasım 994'de Kurtuba'da doğmuştur. Kaynaklarda Fars veya İspanyol kökenli olduğuna dair rivayetler vardır. Babasının önemli devlet adamlarından olması sayesinde en başlarda kültürlü bir çevrede yetişti. Ancak babasının ölümü ve Berberiler'in hâkimiyeti ele geçirmesi üzerine Meriye'ye göç etti. Ardından Emevi yanlısı olduğu iddiasıyla Hısnülkasr'a sürüldü. Daha sonra Belensiye'ye giden İbn Hazm, orada vezirlikle görevlendirildi. Bu dönemde belirli kişilerin vezirliğini yaptıktan sonra Berberiler'in ayaklanmasıyla Şâtibe'ye geçti. Burada sevgi ve aşk konulu *Tavku'l-hamâme*'yi yazmıştır. Bu eserinden hemen sonra *el-Ahlak ve's siyer* adlı kitabını kaleme aldı. Buradaki sürecin ardından Bünt Kalesi'ne, daha sonra ise Mayurka adasına geçti. Burada Mâlikî âlimi Bâcî ile tartıştı. Bir yıl sonra İşbîliye'ye geçti fakat baskılar ve eserlerinin yakılması sonucu Leble'ye döndü ve ölene kadar orada hayatını sürdürdü.

İbn Hazm'ın tahsiline baktığımızda okuma yazmayı babasının sarayındaki mürebbiyelerden öğrendiğini görüyoruz. Kurtuba Camii'nde şiirle meşgul oldu, çeşitli hocalardan fıkıh, hadis, kelam, dil, edebiyat, tarih, cedel dersleri aldı. Ayrıca Kettâni'den mantık dersleri aldı. İbn Hazm fıkıh tahsiline Malikî fıkıhıyla başladı, daha sonra Şâfiî fıkıhına ilgi duydu. Nihayetinde Dâvud b. Ali tarafından kurulan Zahirîlik mezhebini benimsedi ve onu sistemleştirdi. İbn Hazm ameli ve ahlaki bakımdan seçkin bir kişilik olarak tanınmıştır. Ancak Hz Oman'ın üstünlüğünü kabul etmesi ve Emevi taraftarı olması yüzünden Şiiler tarafından, tenkit ettiği kişilere karşı sert bir üslup kullandığı için de yöneticiler tarafından eleştirildi ve baskı gördü. Söz konusu baskılara rağmen İbn Hazm birçok eser verdi. Oğlu Ebû Râfi' babasının 400 ciltlik eseri olduğunu söyler. Fıkıh alanında başlıca eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

el-Muhallâ: Zahirî bakış açısına dair kaleme aldığı en önemli ve sonuncu eseridir. Fıkıh ve İslam tarihi için vazgeçilmez bir yapıttır. İbn Hazm bu çalışmayı tamamlayamadan vefat etmiş, daha sonra oğlu tarafından tamamlanmıştır.

el-İhkâm: Zahirîlik düşüncesi ve ictihad metodolojisine dair günümüze ulaşan ilk eserdir. Bütünüyle fıkıh usulü konularını içermektedir.

Merâbitü'l-icma: Üzerinde icma gerçekleşen konuları fıkıh bâblarına göre derlediği eseridir.

en-Nübzetü'l-kâfiye: *el-İhkâm*'dan sonra yazdığı muhtasar bir fıkıh usulü kitabıdır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, İbn Hazm, İlim, Zahirîlik, El-Muhallâ.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: nebiye.cetingurbuz@hbv.edu.tr

TASAVVUF İLMİNİN ÖNCÜ ŞAHSİYETLERİ

Hasan-ı Basrî (ö. 110/728)

*Râbia BİLSEN**

Hasan-ı Basrî, 642 senesinde doğmuştur. Babasının adı Müslüman olmadan önce Feyraz iken Müslüman olduktan sonra Yesar olduğu nakledilmektedir. Babasının Irak fethi sırasında Basra'ya yakın bir yer olan Meysan adlı bir kasabadan Medine'ye getirilmiş esirler arasından olabileceğine dair birtakım görüşler bulunmaktadır. Oğlunun şöhretinden kaynaklı olarak kendisi daha çok Ebü'l-Hasan ismi ile tanınmaktadır. Hasan-ı Basrî'nin annesi ise Hayre'dir. Hayre Rasul'ün (sas) eşlerinden olan Ümmü Seleme'nin azatlısı ve onun hizmetlisi olarak bilinir. Bu sebeple olması gerektir ki Ümmü Seleme (ra) Hasan-ı Basrî ile ilgilenmiş ve onun bilgili bir alim olarak yetişmesi hususunda öncülük etmiştir. Ayrıca Hasan-ı Basrî'nin kendisinden küçük iki kardeşi vardır ve bunlardan Ammar, Allah korkusundan dolayı bolca ağlamaklı olması ile bilinen bir zahittir.

Hasan-ı Basrî bir süre Basra'da kadılık görevi yapmış ve bu görevi yerine getirirken herhangi bir ücret talebinde bulunmamıştır. Daha sonraları bu görevinden istifa ederek kendini ilme adanmıştır. Hayatını Basra'da vaaz ve ilimle geçirmiştir. Çok etkili bir üsluba sahiptir. Öğrencileri bu üslubundan çok etkilenmiş ve sufilere, zahidlere bu yönü ile örnek olmuştur.

Kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilerden biri de onun dünya malına ve dünyalığa önem ve değer atfetmediğidir. Öyleki malını dağıtmaktan hiç geri kalmamıştır. Yaşayışı ve tavsiyelerinde de bunu öğütlemiş ayrıca ılımlı bir zühd anlayışını da ortaya koymuştur. Zühd kavramını ahlaki açıdan bir kolaylık olarak görmüş ve dini görevleri yerine getirme açısından da oldukça kolaylık sağladığından bahsetmiştir. Yine bununla beraber dünya ve ahirete olan bakış açısı ile örneklik teşkil etmiştir. Bir diğer yönü ise onun ilk sufilere olmasındır. Hasan-ı Basrî, 110 yılında vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Hasan-ı Basrî, Zühd, Sufi, İlim, Zahid.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: rabia.bilsen@hbv.edu.tr

İbrahim b. Edhem (ö. 161/778)

*Mustafa GÖRKEM**

İbrahim b. Edhem Horasan'da bulunan Belh şehrinde doğmuştur. Mekke'de doğduğunu söyleyenler de olmuştur. Ailesi Temim ya da Beni icl' kabilelerinden birine mensuptur. Zühd anlayışını benimseyene kadar memleketinde bulunmuştur. Kaynaklara göre kendisi şehrin zengin ailelerinden birine mensuptur. Bu zenginlikleri bırakıp zühdü seçmesi ile hayatı destanlaştırılmıştır. Kendisinin zühd yoluna girmesi konusunda menkıbeler de bulunmaktadır. En meşhuru ise ormanda avlanırken "Sen bunun için mi yaratıldın, bunu yapmakla mı emrolundun?" şeklinde üç defa ses duymasıdır. Üçüncü duyusunda zühd hayatına başlamaya karar vermiştir. Abdullah b. Mübarek'in de bulunduğu bir grupla birlikte Mekke'ye gitmiştir. Geride bıraktığı vatani ve zenginlikleri bırakmak ona çok zor gelmiştir. Bir müddet sonra bulunduğu gruptan ayrılmıştır. Aylarca çölde yolculuk etmiş ve menkıbeye göre ism-i a'zam duasını burada öğrenmiştir. Horasan'dan sonra Irak, Şam, Hicaz, Kayseri, Sur, Kufe, Medine, Trablus, İskenderiye, Humus, Antakya, Tarsus, Maraş gibi şehirleri gezmiştir. Hayatının en az 24 senesini Dımaşk'ta geçirdiği düşünülür. Dımaşk şehrinde Şakik-ı Belhi ile karşılaşmış; Şam şehirlerinde kendi vatanında bulamadığı huzuru bulduğunu söylemiştir. Babasının vefatını duyunca memleketine gidip gelmiş sonrasında evlenmiş ve bir de çocuk sahibi olmuştur. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 130/748-162/779 tarihleri arasında vefat ettiği düşünülmektedir. Kabrinin yeri tam olarak bilinmemektedir. Hayatı boyunca farklı ilim ortamlarında, farklı insanlarla tanışmıştır. Bunlardan biri de Ebu Hanife'dir. Sika bir ravidir. Çok fazla olmasa da mürsel hadis rivayetleri bulunmaktadır. Rivayetlerinin az olmasının bir sebebinin de riyadan korkması olduğu düşünülür. Kendisi; zühdü farz, nafil, selamet şeklinde bölümlenmiştir. Zaman zaman dağa çekilmiştir. Ancak zamanının çoğunda halk içinde olup, onların sorunlarıyla alakadar olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, İbrahim b. Edhem, Zühd, Gurbet, İlim, Nefis, Huzur.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: mustafa.gorkem@hbv.edu.tr

Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797)

Berna ÇEVİK*

Abdullah b. Mübârek 736 senesinde, zamanın kültür-medeniyet beşiklerinden olan Merv şehrinde doğmuştur. Annesiyle babasının Türk asıllı olduğuna dair rivayetler vardır. Gençlik dönemlerini Merv’de geçirmiştir fakat bu dönemlerle ilgili detaylı bilgiler bulunmamaktadır. Bilinen ilk ustası Rebî‘ b. Enes el-Horasânî’dir. Hayatında ilim yolculuğuna en erken yirmi üç yaşlarında başlamıştır. Daha sonra bu ilim yolculuğuna diğer kültür merkezleri olan, Mısır, Irak, Hicaz, Şam ve Yemen’e giderek ilim tahsiline devam etmiştir. Hadis ilminde derinleşerek birçok hadis aliminin takdirini almıştır. Ma‘mer b. Râşid, Mâlik b. Enes gibi alimlerden hadis okumuştur. Zamanla kendisinden de hadis rivayetleri yapılmıştır. 181 yılında Bizans’a karşı katıldığı savaşta Fırat Nehri yakınlarında olan Hit’te ahirete irtihal etmiş ve Hit’te defnedilmiştir.

İbn Mübarek’in şöhretinin bu kadar zirve yapmasının en büyük nedenlerinden biri yaşadığı dönemde Horasan bölgesinde ilk hadis tedvini yapan alimlerden biri oluşuydu. Ahmed b. Hanbel’in, hadise bu kadar meraklı ve ilgili başka büyük bir alimin varlığına tanıklık etmediğini ifade ettiği kaynaklarda anlatılmaktadır. İlim tahsili sürecinde dört bin hadis duymuş ve bin hadis rivayet etmiştir. O, güvenilir olmayan hiçbir hadisi rivayetlerine eklememiştir. Fıkhu’l-Hadisın öncülerinden olduğu için ulema onun rivayet ettiği hadislerinin delil niteliğinde olduğu hususunda fikir birliği etmişlerdir. Ebu Hanife’nin hem talebesi hem dostu olması onun fıkıh ilminde ilerlemesine katkı sağlamıştır. Bunun sonucunda fıkıh ilminde Ebu Hanife’nin usulünü benimsemiş, kendi yazdığı *es-Sünen fi’l-fikh* isimli eserini de onun esaslarını dikkate alarak kaleme almıştır. Ebu Hanife’nin bu dünyadan göç etmesinden sonra Enes b. Malik’e katılarak Hanefî ve Mâlikî mezheplerini harmanlayıp kendince yeni bir usul oluşturmuştur. İbn Mübarek hadis, fıkıh gibi ilimlerin yanı sıra tasavvuf ilminin de önde gelen alimlerinden biriydi. Onun zühd anlayışını “İlmi dünya için öğrendik, ama ilim bize dünyaya değer vermemeyi öğretti” sözünden açıkça anlayabiliriz. Bununla beraber İbn Mübarek alimliğiyle ve zühdlüğüyle mütevazi olup zenginliğe karşı olmamış ve zenginlere karşı olmamanın da tevazu göstergesi olduğunu belirtmiştir. Zühdle ilgili *Kitâbü’z-Zühd ve’r-rekâ’ik* eseri şöhret kazanmıştır. *Kitâbü’l-cihâd* ve *el-Müsned* diğer meşhur eserlerindedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Abdullah b. Mübârek, Zühd, Hadis, Merv.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: berna.cevik@hbv.edu.tr

Râbia el-Adeviyye (ö. 185/801)

*Rozelin KÖSE**

Râbia el-Adeviyye, Basra’da 99 (718) yılında doğmuştur. Ailesinin dördüncü kızı olduğundan mütevellit Arapçada dört anlamına gelen “Râbia” adı verilmiştir. Künyesi Ümmü’l-hayr’dır. Azatlı olduğu Kays bin Adi kabilesinden ötürü Kaysiyye ve Adeviyye nisbeleriyle anılmıştır.

Küçük yaşta yetim kalınca Basra’daki kıtlık sebebiyle kız kardeşleri birbirlerinden ayrılmışlardır. Bunun üzerine gaddar bir şahıs tarafından köle olarak alınmıştır. Gündüzleri çok ağır işler yaparken geceleri de ibadetle meşgul olurdu. Bir gece ibadet ettiği esnada efendisi, Râbia’nın odasında bir ışığın tüm odayı sardığını görünce bir anda korkup onu azad etmiştir. Özgürlüğüne kavuştuktan sonra Hacca gitmeye karar veren Râbia’nın zühde yönelmesinin ilk izleri de hac yolunda başına gelen olaylarda kendini göstermektedir. Rivayete göre yolda eşiği telef olunca kervanda bulunanlar ona yardım etmek isteyip yükünü taşımaya teklif etmişler fakat o, Allah’ın mahlukatlarına değil Allah’ın kendisine güvendiğini söyleyip isteklerini kabul etmemiştir.

Hacdan sonra Basra’ya yaşamaya devam etmiştir. O sıralarda kendisine gelen evlilik tekliflerini reddetmiştir. Onun bu davranışının özünde zühd anlayışı ve eğer evlenirse bu evliliğin ilahi aşkın önünde bir perde görevi üstleneceği düşüncesi bulunuyordu.

Zühd anlayışının tasavvufa evrilmesi sürecinde mühim bir yeri bulunmaktadır. Onun önderlik yaptığı bu tasavvuf yolunda hüznün, kaygı, korku yerine ümit, sevgi, iyimserliğe önem verildiği görülmektedir. Tasavvufî konuda benimsediği görüş kişinin tüm eylemlerinin gerçek sahibinin Allah (cc) olduğu düşüncesidir. Bu düşüncesine göre, kendisine sorulan “Çok günahım var, eğer tövbe edersem Allah tövbemi kabul eder mi?” sorusuna “Hayır! Eğer O senin tövbemi kabul ederse sen ancak o zaman tövbe edebilirsin” olmuştur. İlahi aşk konusunda şöyle demiştir: “İlahi! Eğer ben sana cehennem korkusuyla ibadet ediyorsam beni cehennem ateşinde yak! Eğer cennet ümidiyle sana kullukta bulunuyorsam beni ondan mahrum et! Eğer sana olan sevgimden dolayı sana ibadet ediyorsam o zaman senin ezeli cemalinden beni mahrum etme!”

Râbia el-Adeviyye, Batılılar tarafından da çalışmalara konu olan ilk sufi kadındır. Kendisi 185(801) senesinde Basra’da vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Râbia el-Adeviyye, Zühd, Tasavvuf, İlahi Aşk, Sevgi.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: rozelin.kose@hbv.edu.tr

Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848)

Hazel DOĞAN*

Bâyezîd-i Bistâmî hemen hemen tüm tasavvuf kitapları ondan bahsetmiştir ama bu bilgiler onun hayatına dair olmayıp, sözleri, şathiyeleri ve menkıbeleri bir araya toplanıp mushaflar haline getirilmiştir. Pek çok alim Bâyezîd-i Bistâmî'nin ölüm yılı hakkında farklı tarihler belirtmiştir. Dedesi ünlü bir mecusî din insanıyken daha sonra müslümanlığı tercih etmiştir. Tasavvufun doğuşu ve gelişim yıllarında hayatını sürdüren Bâyezîd-i Bistâmî aynı tarihte yaşadığı pek çok mutasavvıf ile alakalı menkıbeleri bulunmaktadır. Bunlardan Şakik-ı Belhi, Hatim el-Esam, Ahmed b. Hadraveyh, Zünûn-ı Mısrî, Ebü Tûrab en-Nahşebi, Yahya b. Muaz ve Sehl b. Abdullah bunların en mühimleridir.

Bâyezîd-i Bistâmî tasavvuf döneminde sekr, fena, melamet, tevhid, marifet, muhabbet, miraç ve îsâr gibi mevzulardaki şathileriyle bilinir. Onun en önemli düşüncelerinden biri de şudur ki; sûfînin sekr ve fenâ ile Hakka ulaşması gerektiğini düşünmektedir. Bâyezîd-i Bistâmî, Allah'a (cc) kendisine nasıl erişebileceğini sorduğu zaman "Nefsini bırak da öyle gel" cevabını almıştır. Şunu da eklemek gerekir ki o, hayatını bu mertebeye getirmenin hiç kolay olmadığını, aç ve sefil gezdiğini, nefsinin onbeş yıl döverek eğittiğinden bahseder. Bu ulaştığı mertebeye maşukla aşığın aynı ve bir olduğunu, her şeyin "bir" den olduğunu öne sürerek "ey sen ki bensin!" sözüyle kendisine yine kendisinden seslenildiğini söylemiştir. "Heme ûst" ifadesi de onun fenadan da fani olmayı ifade eden önemli bir sözüdür. Sekr durumuna çok önem verildiği görülmüştür. Onun şiirleri, sözleri ve bazı risaleleri Abdurrahman Bedevi'nin *Şatahatü-s sufîyye* isimli eseri içerisinde toparlanılmıştır. Türbesi Bistam şehrinde.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Bâyezîd-i Bistâmî, Sekr, Fena, Mutasavvıf, Aşk.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: hazel.dogan@hbv.edu.tr

Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909)

Zeynep YAYAN*

Cüneyd-i Bağdâdî, Bağdat'ta dünyaya geldi ve burada yaşamını sürdürdü. İpek ticaretiyle uğraştığından dolayı Hazzaz lakabıyla ünlenmiştir. Küçük yaşlarından itibaren ilim tahsiline başladı. Ebu Sevr el-Kelbi'den fıkıh okumaları yaptı. Yirmili yaşlara geldiğinde hocası Ebu Sevr el-Kelbi'nin meclisinde ders verebilecek bir seviyeye ulaştı. İlimleri iyi bir şekilde öğrendikten sonra ibadet, züht ve tasavvufa kendini verdi. Tasavvufa ilgisi küçük yaşlardan itibaren başladı. Yedi yaşındayken “şükür nedir?” diyen Seri-i Sakatî'ye "Verdiği nimete güvenerek Allah'a asi olmamaktır." cevabını yöneltti. Söz konusu cevap Cüneyd-i Bağdâdî'nin tasavvuf alanına olan yeteneğini gösterir.

Cüneyd-i Bağdâdî'nin, kelamcılarla tartışmaya girdiği hakkında birçok abartılı rivayet vardır. Bu söz konusu rivayetlerden doğru olanlar da bulunmaktadır. Örneğin, İbn Haldun Cüneyd-i Bağdâdî'nin, kelamcılarının noksan sıfatlardan Yüce Allah'ı tenzih ettiklerini duyunca şöyle söylemiştir: “Kendisinde eksiklik bulunmayan Yüce Allah'ı, eksiklikten ve kusurdan tenzih etmek aslında kusurdur.”

Cüneyd-i Bağdâdî, tasavvufun ortaya çıkışında büyük etkisi olan sufilerdendir. Tasavvufi fikirleri kaynak eserler ve kendi risaleleri vasıtasıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Tasavvufu “Her şeyden alakayı kesip Allah'la olmaktır.” şeklinde tanımlar. Cüneyd-i Bağdâdî tevhidin çeşitlerinden bahsetmiştir. Tevhidi, avamın tevhidi ve havassın tevhidi şeklinde ikiye ayırmıştır. Avamın tevhidi; tenzih, ikrar ve aklî delillere dayalı olan tevhiddir. Cüneyd-i Bağdâdî tevhidi, “Benzetme, keyfiyet, belirleme, biçimlendirme ve örneklendirme söz konusu olmaksızın O birdir, doğurmadı, doğmadı, zıddı, dengi ve benzeri yoktur demek, bu suretle en mükemmel teklikle O'nun birlik gerçeğini dile getirerek böylece zaten bir olan tekliğin sonucuna varmaktır” şeklinde tarif eder. Cüneyd-i Bağdâdî, ölüm döşeğindeyken bile oturarak namaz kılmıştır. Bunun bile kendisi için çok önemli bir nimet olduğunu söylemiştir. Ölmeden hemen önce de hatim indirmiştir. Cüneyd-i Bağdâdî 297 yılında vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Tevhid, Ebu Sevr el-Kelbi, Kelam.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: zeynep.yayan@hbv.edu.tr

Abdülkerîm el-Kuşeyrî (ö. 465/1072)

Zehra Nur YABANERİ*

376 (986) yılının Rebiulevvel ayında bugün İran'ın Türkmenistan sınırında bulunan Kuçan kasabasındaki Üstüva yöresinde dünyaya gelmiştir. Arapların İran'a yapmış oldukları istilâlardan kaçıp Horasan'a yerleşmiştir. Çok küçük yaşta babasını kaybedince akrabalarının himayesinde büyütülmüştür. Kuşeyri maliye de memur olmak için gitmiş olduğu Nişabur'da o dönemdeki önemli sufilerinden birisi olan Ebû Ali ed-Dekkâk'ın sohbetini dinlemiştir ve ondan çok etkilendiği için müridi olmak istemiştir. Dekkak ona öncelikli olarak ilim öğrenmesi gerektiğini söylemiştir. Kuşeyrî de Ebû Bekir Muhammed et-Tûsî'den Şâfiî fıkıhına dair bilgileri öğrenmiştir. Bunun yanında kelim ilmi âlimlerinden İbn Fûrek'ten de ilim öğrenmiştir. Kuşeyrî Bâkılânî'nin eserlerini inceledikten sonra Eşârî kelamını benimsemiştir. İlimle uğraştığı zamanlarda bir taraftan da müşdidinin sohbetlerine iştirak etmiş ve bu şekilde de tasavvufta kendini geliştirmeye devam etmiştir. Müşdidini onu kendi kızı ile evlendirmiştir. Müşdidini Dekkak'ın ölümünden sonra hem tasavvuf alanındaki bilgi birikimini arttırmış hem de etrafında çok fazla öğrencisi olmuş ve halkın güvenini, saygısını da kazanmıştır.

Her ne kadar hadis, fıkıh, kelim, edebiyat, gramer gibi ilim dallarında geniş bilgiye sahip olduğu bilinse de Kuşeyrî daha fazla mutasavvıf kimliğiyle bilinir. Tarikat silsilesi Marûf-i Kerhî aracılığıyla Dâvûd et-Tâî'ye bağlamıştır. Tasavvufî kaynaklarda Kuşeyriyye adında bir tarikata nispet edilmektedir. Kuşeyrî'nin tasavvufu Sünnî bir biçim içerisindedir. Melâmet akımının hâkim olduğu bir bölgede yetişmiş olmasına rağmen *er-Risâle* isimli eserinde melâmete hiç değinmemesi, sûfîlerin Eşariyye akîdelerine karşı olarak gördükleri sözleri söylememeye özen göstermesi gibi davranışları da buna örnektir.

Kuşeyrî'nin ilk eşi olan Fâtıma'dan altı oğlu bir tane de kızı, ikinci eşinden de dört kızı dünyaya gelmiştir. Çocuklarından her biri takva, ilim ve zühd sahibi olmakla tanınmışlardır. Ömrünün son zamanlarında huzurlu bir şekilde yaşadıkten sonra 465 yılının Rebiülahir'inde Nişabur'da hayatını kaybetmiştir. Hem müşdidini ve hem de kayınpederi olan Ebû Ali ed-Dekkâk'ın medresesinin gömülüştür. Kabri halen günümüzde ziyaret edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Kuşeyri, Dekkak, Mutasavvıf.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: zehra_yabaneri@hbv.edu.tr

Ebû Hâmid el-Gazzâlî (ö. 505/1111)

*Beyzanur ÇIRÇIR**

450/1058 yılında Tus'ta dünyaya gelen Gazzâlî'nin gerçek adı Muhammed'dir. Ebu Hamid ise kendisinin lakabıdır. Ancak Hamid adında bir çocuğunun olduğuna dair net bilgiler mevcut değildir. İmam Gazzâlî'nin ailesi hakkında çok bilgi bulunamasa da Ahmet adında bir kardeşinin olduğu ve babası Muhammed'in iplikçi dükkanıyla meşgul olup aynı zamanda ilim ve sohbet meclislerine katıldığı bilinmektedir.

Babası Muhammed, oğullarının da aynı şekilde ilimle meşgul olmalarını istemiş ancak buna ömrü yetmemiştir. Babasının sufi arkadaşlarına emanet edilen Muhammed, ilk eğitimini burada almış ve tasavvufi temelleri de yine burada atılmıştır. Daha sonra Cürcan'a eğitim almaya giden Gazzâlî orada da beş yıl boyunca eğitim almıştır. Oldukça kuvvetli bir hafıza ve zekaya sahip olan Gazzâlî, aldığı on iki yıllık eğitiminde fıkıh, akaid, dil bilgisi, hadis gibi alanlarda ilim sahibi olmuştur. Hüccetü'l-İslam olarak ün salan ve dönemin ilim adamlarının dikkatini çeken Gazzâlî, 1091 yılında Bağdat'ın Nizamiye Medresesi'nde müderris olarak göreve başlamıştır. Dört yıl görev aldığı bu süre zarfında eserler de telif etmeye başlamıştır. Tasavvufa dair tereddütleri kaldırarak gelişmesinde ve yaygınlaşmasında etkili olan Gazzâlî aynı zamanda felsefe ve kelim ilimleriyle de uğraşmıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda bir fikri krize girmiştir. Hayatında en başarılı olduğu bir anda böyle bir sorunla karşılaşan Gazzâlî, sahip olduğu her şeyi terk ederek iki ay kadar bu kriz ile mücadele etmiştir. Allah'ın kalbine bir nur atmasıyla bu krizden kurtulan Gazzâlî, 53 yaşında 1111 tarihinde Tus'ta vefat etmiştir.

el-Mustasfa, Tehafütü'l-felasife, İhyau ulumu'd-din, el-Munkız mine'd-dalâl gibi bilindik eserlerinin yanında toplamda 400 civarında eser yazdığı söylenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Gazzâlî, İlim, Hüccetü'l-İslam.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: beyzanur.circir@hbv.edu.tr

Abdülkâdir-i Geylânî (ö. 561/1165-66)

Hayrettin SELÇUK*

Abdülkâdir-i Geylânî 470'te Hazar Denizi'nin güneybatısında bulunan Gilan eyaletine bağlı Neyf isimli bir köyde dünyaya gelmiştir. Babasının ismi Ebu Salih Musa'dır babası dindar biri olarak bilinir fakat hakkında pek fazla bilgiye rastlanılmamaktadır. Abdülkâdir-i Geylânî'nin soyunun Hz. Ali'ye ulaştığı kaynaklarda belirlenmektedir. Ayrıca Geylânî'nin soyunun Hz. Hasan'a da ulaştığı sonradan ortaya çıktığı ileri sürülmüştür. Annesi ise döneminin tanınmış zahidlerinden olan Ebu Abdullah es-Sevmai'nin kızıdır. Geylânî'nin annesi de kadın velilerden olarak kabul edilir.

Abdülkâdir-i Geylânî daha küçük yaşta iken babasını kaybetmiştir. Babasını kaybettikten sonra annesinin yanında bulunup dedesi Sevmai'nin himayesinde büyümüştür. Kendisi, 10 yaşında iken okula gidip geldiğinde meleklerin onun koruduğuna inanırdı. En büyük amacı o dönemin en önemli ilim merkezi olan Bağdat şehrinde mektebine devam etmektir. 18 yaşına geldiğinde ise annesinden izin alarak bir kabile ile beraber Bağdat'a gitmiştir. Bağdat'ta birçok muhaddisten hadis dersi, birçok hukukçu alimden fıkıh ve Tebrizi gibi dil bilenlerden de edebiyat okumuştur. Bu sayede kısa bir sürede usul, mezhep ve daha birçok konuda geniş bir bilgiye sahip olmuştur. Bağdat'ta bulunduğu bu yıllarda Bağdat mutasavvıflarıyla yakın bir dostluk kurmuş ve ed-Debbas aracılığıyla tasavvufa yönelmişti. Ayrıca kaynaklara baktığımızda Abdülkâdir Geylânî'ye tarikat libasını hocası Debbas'ın giydirdiğine ve onun damadı olduğuna yer verilir. Hocası olan Ebu S'ad'ın kendisine özel olarak tahsis etmiş olduğu Babülrec'deki medresesinde tefsir, fıkıh, kıraat, hadis ve nahiv gibi ilimleri okutmuş ve vaaz vermiştir. Fakat bir süre sonra bunları bırakmış ve inzivaya çekilmiştir.

Abdülkâdir-i Geylânî bağdat'a gittiğinde şafî mezhebine mensuptu. Ancak gördüğü bir rüya sebebiyle mezhebini değiştirmiş ve Hanbeli mezhebine geçmiştir. Hanbeli mezhebine geçtiği için ona "muhyiddin" lakabı da verilmiştir. Hanbeli mezhebine çok sıkı bir şekilde bağlı kalmıştır. Ayrıca kelam ilminden ve kelam alimlerinden nefret etmiştir. Abdülkâdir-i Geylânî'nin tasavvuf anlayışı şeriat ve dinin zahir kaidelerine çok titiz bir şekilde bağlı kalmak esasına dayanmıştır. 1127'de ilk vaazını vermeye başladığında sadece birkaç kişiye hitap eden Geylânî hazretleri, cemaatinin giderek artması ile beraber medresesi dar geldiği için Babülhalbe'deki bir camiye taşınmıştır. Açık havada verdiği vaazlara katılım sayısının 70.000 kişiye yakın olduğunu ve en ön saftaki ile en arka saftaki insanların sesini rahat bir şekilde duydukları belirtilmiştir. Abdülkâdir-i Geylânî "kün" ilahi kelimesine mazhar olmuş ve daha sağlığında iken bile birçok kerameti görülmüştür. Bundan dolayı kendi kişiliği menkıbe haline getirilmiş ve öz kimliği neredeyse unutulmuştur. Menakıb eserleri Geylânî'nin yaklaşık bin eseri olduğunu kaydeder. Günümüzde ise ona ait olduğunu bildiğimiz eser sayısı elli civarındır. Bunun sebebi ise bazı eserlerinin farklı isimlerle anılması

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi.

ve birçok eserin ona ait olmadığına ortaya çıkmasıdır. Kadiriyye tarikatının kurucusu Abdülkâdir-i Geylânî'dir. İslam âleminin en meşhur ve keramet sahibi âlimlerinden biri olan Abdülkadir Geylânî, 21 Şubat 1166 tarihinde eğitime başladığı şehir olan Bağdat'ta vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Abdülkâdir-i Geylânî, İlim, Hanbelî, Gavs.

Ahmed er-Rifâi (ö. 578/1182)

*Hatice ABALI**

Ahmed er-Rifâi, 512 senesinde Ümmüabide köyünde doğmuş olup Hz. Hüseyin'in soyundandır. O, yedi yaşındayken babası vefat ettiği için annesi ve kardeşleriyle beraber dönemin büyük sufilerinden annesinin kardeşi olan Mansur el-Bataihi'nin himayesine girmiştir. Kur'an-ı Kerim eğitimini ve hafızlığını tamamlayıp sonrasında, dönemin âlimlerinden olan Ali Ebü'l-Fazl el-Vasiti ve farklı âlimlerden dini ilim eğitimlerini almıştır. Vasiti ona icazet makamına erdirerek hırkasını giydirmiştir. "Herkes üstadıyla ben ise talebem Rifâi ile iftihar ederim" demiş, onun bir âlim ve sufi olduğunu göstermek için "ebü'l-alemeyn" unvanını vermiştir. Ahmed er-Rifâi, üstadı Vasiti'nin ölümünün ardından Mansur el-Bataihi'nin terbiye ve irşad halkasına katılmıştır. O, Rifâi'ye hilafet ve "şeyhü'ş-şüyüh" unvanını vererek kendisine bağlı olan tüm tekkelerin şeyhliğini de bırakmıştır. Bataihi, yeğeninden Ümmüabide'deki tekkeye yerleşerek müridlerin irşad ve terbiyesiyle alakadar olmasını istemiştir. 1160 yılında bazı yakınları ve müridleriyle beraber hac ziyaretinde bulunup bunun dönüşünde Medine'yi ziyaret etmiştir. Ahmed er-Rifâi'nin bu ziyareti anında ortaya çıkan bir kerametiyle alakalı menkıbesi oldukça ünlüdür. Abbasi halifelerinden saygı görmüş, döneminin bilinen ve saygın bir sufisidir. Ahmed er-Rifâi'nin iki kızı bir oğlu olmuş, oğlu evlenmeden vefat ettiğinden soyu kızlarıyla devam etmiştir. On tane torunu olmuştur. Torunlarının içinden İzzeddin Ahmed es-Sayyad (ö. 670/1271) Rifaiyye tarikatının Sayyadiyye kolunun kurucusu olmuştur. Tarikatın birçok Arap ülkesinde yayılmasında önemli etkileri vardır. Birçok müridinin oluşunu, tekkesine her gün çokça kişinin gelindiği ve gece gündüz onlara yemek verildiği söylenmiştir. Ahmed er-Rifai'nin soyu bugüne dek süregelmiştir. Rifai soyundan gelen birçok aile bugün Arap ülkelerinde bulunmaktadır. Ağır bir hastalık sonunda 22 Cemaziyülevvel 578'de vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Ahmed er-Rifâi, Rifâiyye İcazet, Terbiye, İrşâd.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi.

Necmeddîn-i Kübrâ (ö. 618/1221)

Zehra DEMİRCİ*

Anadolu coğrafyasında yaşamış olan Kübreviyye tarikatının kurucusu Necmeddîn-i Kübrâ'nın ölüm tarihi tam olarak bilinmemektedir. Bunun yanında doğum tarihi 1145 yılı Hârizm'in Hîve şehri olarak kabul görmektedir. Onun yetiştiği aile ticaret ile meşgul olmuş ve dini eğitime önem vermiştir. Hocası tarafından ona Kübrâ lakabı verilmiştir. Bunun nedeni ise onun üstün zekâsı ve katıldığı tartışmalarda ön plana çıkmasından dolayıdır. Kübrâ, Kur'an da geçen "et-tâmmetü'l-kübrâ" haşır gününü simgeler. Kübrâ da bunun kısaltılmış biçimidir.

Necmeddîn-i Kübrâ'nın gençlik dönemleri Hârizm'de geçmiştir. Sonraları buradan ilim tahsili için ayrılmıştır. Nişabur, İskenderiye ve Mekke'de farklı kişilerden hadis okumuştur. Necmeddîn-i Kübrâ'nın *Fevâ'ihu'l-cemâl* isimli eserinde bahsettiğine göre İskenderiye'de bulunduğu sırada rüyasında Hz. Muhammed'i görmüş ve ona "Ebü'l-Cennâb" künyesini verdiğini söylemiştir. Rüyasına göre Hz. Muhammed onu hadis ilmi ile uğraştığı için övmüş ve geceleri Kur'an okumasını tavsiye etmiştir. Otuz beş yaşında İsmâil el-Kasrî'ye intisap etmiştir ancak İsmâil el-Kasrî, onun zahir ilimlerde olan geniş bilgisinin kibre yol açabileceğini görmüş onu irşad ve terbiye için Ammâr Yâsir el-Bitlisî'nin yanına göndermiştir. Ancak Necmeddîn-i Kübrâ'nın tarikat âdâbı dışındaki bazı davranışları ve kendisini şeyhinden üstün görme hayalî doğrultusunda Bitlisî onun Kâzerûnlu Rûzbihân el-Vezzân el-Mısrî'nin yanına Kahire'ye gitmesini emretmiştir. Sonrasında Necmeddîn-i Kübrâ, sülûkunu tamamlamıştır. Hârizm'e dönünce kendisini birçok müridin terbiyesine adanmıştır. Necmeddîn-i Kübrâ Moğollar'ın 1221 senesinde Hârizm'i işgalinde vefat etmiştir. Hârizmin merkezi Gürgeç'in dışında ona atfedilen bir mezar ve onun adına yapılmış bir zaviye bugüne dek gelmiştir.

Necmeddîn-i Kübrâ insanı âlemin bir kopyası olarak görmüş onun tasavvufi düşünceleri Orta Asya ve Anadolu'dan Hindistan'a kadar yayılmıştır. En tanınmış eseri *el-Uşûlü'l-âşere*'dir. Eserinde seyrüsülûkün üç mertebesinden söz etmektedir. *Âdâbü's-şûfiyye* adlı eserinde tasavvuf adabını konu edinmiştir. *Fevâ'ihu'l-cemâl* ve *fevâtihu'l-celâl* isimli eseri ise Batılı araştırmacılar tarafından en bilinen eseridir. Burada şahsi his ve gaybet ile ilgili tespitlerinden bahsetmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Necmeddîn-i Kübrâ, Kibir, İntisap, Terbiye.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi.

Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî (ö. 656/1258)

Dilan CAMCI*

593 senesinde Kuzey Afrika'nın en batı bölgesinde olan Sebte beldesi yakınlarındaki Gamare'de dünyaya gelmiştir. Hz. Hasan soyundan gelen Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî, mürşidi Abdüsselam b. Meşiş'in emriyle İfrikiye'deki Şazile beldesinde irşad çalışmalarına başlamıştır. Bundan dolayı da Şazeli diye tanınmaya başlanmıştır. Şâzelî on yaşlarında Tunus'a giderken Kuran'ı ezberlemiştir. Zahirî ilimleri öğrenmekle beraber gençlik yıllarından itibaren tasavvuf yolunda ilerlemek isteyen Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî, başlangıçta silsilesi Mağribli süfi Ebü Medyen'e varan Ali b. Harrazim'den yararlandı. Sonuç olarak birçok kaynakta ilk kez ona intisap ettiği yazılmıştır. Şâzelî ilim ve maneviyat öğrenmek için bunların merkezleri olan doğuya gitmek için yola çıktı. Tunus, Fas, Mısır ve Irak'a gitmiştir. Bağdat'ta Ebül'l-Feth el-Vasıtî'nin Şâzelî'ye aradığı şeyin Mağrib'de olduğunu söylemesi üzerine memleketine geri gelmiştir. Rabata olarak bilinen yerde mürşidi olan Abdüsselam b. Meşiş ile tanışmış ve ona intisap etmiştir. Mürşidi ona Şazile kentine yerleşmesini, sonrasında Tunus'a geçip orada yöneticiler tarafından ona baskı yapılacağını, buradan sonra doğuya gitmesini, burada bizzat kendisine kutbiyet makamının verileceğini belirtmiştir. Bunun üzerine 621-623 senelerinde mürşidin söylediğine göre Şâzelî önce Tunus'a gitti. Daha sonra Zağvan dağında inzivaya çekildi. Abdullah b. Selame el-Habibi ona eşlik etti ve yardımcısı oldu. Kendisinin belirttiğine göre: "Ey Ali! Artık insanların arasına karış da senden istifade etsinler" denilmesi üzerine inzivasına son vererek Tunus'a gitti.

Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî arkasında yazılı bir kitap bırakmamıştır. Neden yazmadığıyla ilgili sorulunca "Benim kitabım dostlarım ve müritlerimdir." diye cevap vermiştir. Şazeli'nin en ünlüleri *Hizbü'l-bahr* olan *Hizbü'l-kebir*, *Hizbü'l-sagir*, *Hizbü'n-naşr*, *Hizbü'l-ber* gibi hizbi ve dua terkibi elimize ulaşmıştır. Farklı müellifler tarafından yazılan ve çoğu kez basılan bu hizipler son kez *Cami'u asarı Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî* ismiyle yayımlanmıştır. Şâzelî eser telif etmemekle birlikte Hakim et-Tirmizi'nin *Hatmü'l-evliya*, Nifferi'nin *el-Mevakif ve el-Muhatabat*, Ebu Talib el-Mekki'nin *Kutü'l-kulub*, İmam Gazzali'nin *İhyau ulumi'd-din*, Kuşeyri'nin *er-Risale*, Kadi İyaz'ın *eş-Şifa'*, İbn Atıyye el-Endelüsi'nin *el-Muharretü'l-veciz*'i gibi kitaplara özel ilgi gösterdi. Bunları derslerinde şerh etti. Şâzelî, Ayzab mevkiindeki Humeysera'da iken bir akşam müridlerini toplayıp onlara bazı öğütler verdi, kendi tertip ettiği *Hizbü'l-bahr*'i okumalarını tavsiye etti ve yerine Ebü'l-Abbas el-Mürsi'yi halife tayin ettiğini bildirdi. O gece seher vaktine doğru vefat etti.

Son olarak Şâzelî, İstanbul halk folkloründe kahvecilerin piri olarak kabul edilmiştir. Eski İstanbul'da birçok kahvede, "Her sabah besmeleyle açılır dükkanımız Hazret-i Şâzelî'dir pirimiz, üstadımız" levhası asılı bulunurdu. Yine İstanbul'da çeşitli tarikatlara bağlı hemen bütün tekkelerin kahve

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, eposta:dilan.camci@hbv.eu.tr

ocaklarında Şeyh Şazeli'nin adının yazılı olduğu bir levhanın yer alması, kahve hazırlayan dervişlerin ocağı uyandırır ve cezveyi ocağa sürerken Şazeliye pirine teveccüh etmesi bir tarikat geleneğiydi.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî, İlim, Hizb

Ahmed el-Bedevî (ö. 675/1276)

*Büşra KILINÇARSLAN**

Ahmed el-Bedevî 596 (1200) yılında Fas'ta doğmuştur. Yüzünü kapattığı için Afrika bedevilerine benzetilmiş ve Bedevî denilmiştir. Ayrıca kendisine cesaretli ve atılganlığundan ötürü “el-Attab ve Ebu'l-Fityan” lakabı vermişlerdir. Fıkıh ilmine merak salmış ve daha çok Şafii fıkıhını önemsemiştir. Genç yaşta zahiri ilimlere önem veren Ahmed el-Bedevî ilerleyen yaşlarında manevi-dini hayatında birtakım farklılıklar oluşmuştur. Bedevî ihtiyaçlarını ve sıkıntılarını insanlarla konuşmadan el işaretleriyle anlatmaya başlamıştır. Aynı rüyayı üç defa üst üste görmesi hasebiyle; “Abdulkadir-i Geylani ve Ahmed er-Rifai'nin” mezarlarını ziyaret etmiştir. Bu ziyaretler onun manevi olarak bir üst boyuta taşımıştır.

Ahmed el-Bedevî'nin Hakka ulaşma yolunda en farklı yönü, çatıya çıkıp (sütuh) uzun bir vakit hiç hareket etmeden, gözleri kıpkırmızı bir alev haline gelene kadar güneşe bakmasıdır. Aynı zamanda Bedeviyye tarikatına Süthiyye denilmesi de bundan dolayıdır. Ahmed el-Bedevî on iki yıl boyunca müridlerini nazar ve teveccüh metoduyla terbiye etmiştir. Farklı düşünce ve davranışından dolayı yer yer eleştirilse de bazı mutasavvıflar tarafından da desteklenmiştir. Dönemin hükümdarları tarafından sevgi ve saygı duyulmuştur. Mezarının bulunduğu yere bir türbe yaptırılmış ve makamını onarmışlardır. Bedeviyyeye hitaben yapılan Ahmediyye Medresesinde birçok alim ve ulema Osmanlı ve Memlükler döneminde yetişmiştir. Mısır ve Kuzey Afrika'da benimsenen Bedevî, buralarda yaşayan insanların tasavvufi hayatında önemli bir yere sahiptir. Tasavvuf tarihinde de belli başlı bir yeri vardır. Mısır halkı onu yiğit ve cesur bir şahsiyet olarak adlandırmıştır. Müslümanları, Hıristiyanların zulmünden kurtardığından dolayı “mücübü'l-üsra min biladi'n-nasara” lakabını takmışlardır. Sadece Ahmed el-Bedevî değil Bedeviyye tarikatına mensup olan herkes hacı ordusuna karşı büyük bir direniş göstermiştir. Bedevî'nin silsilesi Şeyh el-Berri ve Ebu Nuaym el-İsfehani yoluyla Ahmed er-Rifai'ye varıyorsa da onu Ebü'l-Hasan eş-Şazeli'nin müridi olarak kabul edenler de bulunmaktadır. Bedevî'nin, *Evrad*, *Salavat* ve *Vesaya* adlı eserleri vardır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Ahmed el-Bedevî, Bedeviyye, Süthiyye.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, busra.kilincarslan@hbv.edu.tr

Bahâeddin Nakşibend (ö. 791/1389)

*Merve DUMANGÖZ**

718’de Buhara yakınlarında Kasrîhindûvân köyünde dünyaya gelmiştir. Peygamber Efendimizin neslinden olup ve dedelerinin isimlerinin arasında İmam Ca’fer es-Sadık’ın da var olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır. Fakat şeyhinin ise Emir Külal’in, hüseyini bir seyyit olduğuna işaret eden birtakım tarihi kaynaklarda Bahâeddin Nakşibend’e böyle bir soy atfedilmemiştir. Yani aile nesebinin ve tarikat silsilesinin birbirine karışmış olduğunu söylemek mümkündür. Dedesinin mürşidi Baba Muhammed Semmasî tarafından üç günlük bebek iken manevi evlat olarak kabul edilmiştir. Semmasî, Bahâeddin’in tasavvuf terbiyesi için Emir Külal’i görevlendirmiştir. Uzunca bir süre Emir Külal’in yanında kalmıştır. Rüyasında gördüğü ve etkilendiği bir olay sebebiyle, kendisinin dünyaya gelişinden takriben bir asır önce vefat eden Abdülhâlik-i Gücdüvânî’nin manevi hayatından etkilenmiştir. Bunun akabinde “Üveysi” lakabını almıştır. Yine uzunca bir süre Hakim et-Tirmizî’nin ruhaniyetinden faydalanmasının da üveysiliği ile alakalı olduğu bilinmektedir.

Şeyhinin uygulamasına muhalefet ederek hafi zikre yönelmesi diğer dervişler arasında memnuniyetsizliğe yol açmıştır. Fakat şeyhi onu bu konuda savunmuştur. Emir Külal, Bahâeddin’i yanına çağırıp artık sülûkünü tamamladığını söylemiştir. Bu arada Yeseviyye tarikatından iki Türk şeyh ile görüşmelerde bulunmuş, doğduğu yere geri dönüp müridlerini yetiştirmeye başlamıştır. O, üç defa Buhara’yı terketmiştir. Bunlardan ikisi hac içindir. İkinci hac yolculuğunda Zeyniyye’nin kurucusu olan Zeynüddin el-Hâfi’yi ziyaret etmiştir. Herat’ta Muizzüddin Hüseyin’in davetine icabet eden Bahâeddin Nakşibend bu davette iken tasavvuf anlayışını ve tarikat esaslarını hükümdara anlatmıştır.

Bahâeddin Nakşibend, 3 Rebûlevvel 791 senesinde vefat etmiştir. O, cenazesinde şu beytin okunmasını istemiştir: “Büyük müflisleriz köyünde ey şah / Cemâlerinden kılarız şey’en lillah.”

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Bahâeddin Nakşibend Nakşibendiyye, Mürid, İntisap, Tarikat, Buhara.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi.

Ömer el-Halvetî (ö. 800/1397)

*Yakup KAYRETLİ**

Asıl ismi Ebû Abdillâh Sirâcuddîn Ömer b. Şeyh Ekmelüddîn el-Gilânî el-Halvetî olup Halvetiyye tarikatının kurucusudur. İran'ın Lahican şehrinde dünyaya gelen Ömer el-Halvetî aslen Şirvanlıdır ve soyu şeyh ailelerine dayandırılır. İlmî yolda ilk adımını babasının yanında atsa da daha sonraları askerliğe heyecan duymuş ve İlhanlılar ordusuna girmiştir. Ömer el-Halvetî, Emir Çoban'ın yanında bir savaşta düşman ordusunun eline düşmüş, esaretliği bittiğinde ise amcası Şeyh Ebû'l-Fuyuzat Kerimüddin Muhammed el-Harizmi'nin yanına gitmiş ve ona intisap etmiştir. Amcasının vefatından sonra da irşad makamına oturmuştur. Tek bir yerde irşada devam etmeyen Ömer el-Halvetî, sırasıyla Heri, Hoy, Mısır ve Tebriz de bu görevini sürdürmüştür. Bulunduğu bu şehirlerde siyasi liderlerle de ilişkileri oldukça güçlüdür. Mısır'da devam ettirdiği irşad görevinde sekiz kere hacca gittiği söylenmiş ve orada uzunca bir süre kalmıştır. Mısır'daki irşad görevi sırasında Sultan Üveys onu Heri'ye davet etse de Memlûk Sultanı bunu kabul etmemiş ve Ömer el-Halvetî görevini Tebriz'de sürdürmüştür. 1397 senesinde Tebriz'de vefat ettiği söylene de son dönemlerdeki incelemelerde Azerbaycan'da vefat ettiği ileri sürülmüştür.

Halvet hayatına olan düşkünlüğünden dolayı Halvetî lakabı kendisine verilmiştir. Esmâ-i Seb'a yani Allah'ın yedi ismiyle oluşan zikri daha sonlarında ortaya çıkan tarikatlarda da adet haline gelmiştir. Mutasavvıflar arasında ilk dört terkli tacı giyen mutasavvıf olarak anılır. Bunun sebebi de kırk erbain çıkardıktan sonra Hz. Peygamber'den ona üzerinde kırk adet dal harfinden oluşan bir tac hediye edilmiştir. Hakka ulaşmak için nefis şu dört ölümü tatmalıdır demiştir. Bunlar: "Mevt-i ahmer, mevt-i esved, mevt-i ahdar ve mevt-i ebyaz" dır. Bu düsturları da Hatim el-Esam'dan almıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Ömer el-Halvetî, Halvetiyye, İlim, Mutasavvıf.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: yakup.kayretli@hbv.edu.tr

İmâm-ı Rabbânî (ö. 1034/1624)

*Elif KOZOĞLU**

26 Mayıs 1564 Doğu Pencaptaki Sirhind/Serhind’de doğdu. Diğer adıyla Ahmed Sirhindî’dir. Hindistan’da yaşamış İslam alimi ve tasavvuf önderidir. Soyu itibarıyla Kabil asıllı bir aileye mensuptur. Nakşibendi tarikatı mensupları arasında İmâm-ı Rabbânî ve Müceddid-i elf-i sâni unvanlarıyla tanınır. Vahdet-i vücud dair eseri bulunan babası Çiştîyye ve Kadîrî tarikatı şeyhidir. Küçük yaşta babasının yanında öğrenimine başlayan Rabbânî, Çiştîyye ve Kadîrîyye yoluna girdi. İleriki yıllarda eleştirdiği vahdet-i vücud düşüncesini babasından öğrendi. On yedi yaşında öğrenimini tamamlayıp memleketine döndü. Üç yıl sonra Ekber Şah’ın sarayına girdi. Oradaki iki kardeşle arkadaşlık kurdu. Bir süre sonra bunlardan Ebü'l-Fazl ile araları bozuldu. Şanesar’da Şeyh Sultanın kızıyla evlendi. Tekrar Sirhind’e gittikten sonra babasının gözetiminde tasavvuf yolculuğunu sürdürdü. Babasının vefat etmesi üzerine hacca gitmek için oradan ayrıldı. Hindistan’da Nakşibendiyye şeyhi Hacı Baki Billah ile karşılaştı ve ona intisap etti. Baki Billah yanındaki bazı müridleriyle birlikte Sirhind’e geri döndü ve dış dünya ile ilişkisini keserek inzivaya çekildi. Bu sebeple Sirhindî, şeyhiyle mektuplaşmaya başladı. Sirhindî bir yıl sonra tekrar şeyhini görmeye gitti. Sonrasında onunla son görüşmesine kadar mektuplaşmaya devam etti. Bu süreçte Baki Billah oğullarının manevi eğitimi için Sirhindî’yi vazifelendirdi ve bunun üzerine aynı yıl içerisinde vefat etti. Bundan kısa bir süre sonra da şeyhin en önemli halifesi konumuna geldi. Sirhindî, 20 Kasım 1624 vefat etti ve Sirhind’de defnedildi.

Anahtar Kelimeler: İmâm-ı Rabbânî, Nakşibendiyye, Vahdet-i Vücut, Sufiler, Hakikat, Şeriat, Mektubat.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: elif.kozoglu@hbv.edu.tr

İSLARA
IV. Öğrenci
Sempozyumu

Fıkıhın ve Tasavvufun Öncü İsimleri

22-23
Kasım
2022

İslami İlimler Fakültesi
Öğrenci Kantini

saat
13:30

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ

AGİT

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
İSLAM ARAŞTIRMALARI UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ (İSLARA)

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
İSLAM ARAŞTIRMALARI UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ (İSLARA)

Gazi Mahallesi Yerleşkesi
Emniyet Mahallesi Abant 1. Cad. No: 10,
E Blok 9.Kat, No: 911.
Yenimahalle / ANKARA
<https://hacibayram.edu.tr/islara>
e-posta: islara@hbv.edu.tr

 [@hbvislara](https://www.facebook.com/hbvislara)

 [@hbv.islara](https://www.instagram.com/hbv.islara)

 [@hbvislara](https://www.twitter.com/hbvislara)

 <https://www.youtube.com/c/islara>